

Bezpečnostné modely 21. storočia v Európe a pozícia Slovenskej republiky v nich

Vladimír Kmec, Peter Šelepec

Bezpečnosť v dnešnom svete je súčasťou, činiteľom i výsledkom mnohoúrovňových dynamických procesov. Veľmi často ju teoretici charakterizujú prostredníctvom dvoch množín – vnútornej a vonkajšej –, ktoré medzi sebou úzko súvisia, navzájom sa prelínajú, dopĺňajú a podmieňujú.

V súlade s predchádzajúcou teóriou potom národná bezpečnosť vychádza z národných záujmov a usiluje sa o vytvorenie optimálnych podmienok pre upevňovanie a rozvoj národa, štátu. Inak povedané, národná bezpečnosť zaisťuje možnosť realizácie národných záujmov na požadovanej úrovni.

Za základ moderného chápania národného záujmu je v teórii najčastejšie uvádzaných päť faktorov bezpečnosti:

- * politická, ktorá sa týka organizačnej stability štátu;
- * vojenská, ktorá sa týka ofenzívnych a defenzívnych schopností štátu;
- * ekonomická, týkajúca sa prístupu k zdrojom, financiám a trhom nevyhnutným na zachovanie prijateľnej životnej úrovne a štátnej moci;
- * spoločenská, ktorá sa týka zachovania národnej identity a zvykov;
- * ekologická, ktorá sa týka zachovania miestnej a planétarnej biosféry ako základného podporného systému, na ktorom závisí každé ľudské jednanie.¹

Národná bezpečnosť predpokladá v prvom rade starostlivosť o organizačnú stabilitu a suverenitu štátu, aj keď moderné teórie poukazujú na stále sa zvyšujúci vplyv ekonomického faktora národnej bezpečnosti. Národná bezpečnosť sa koncepcne realizuje formou bezpečnostnej politiky. Bezpečnostná politika je súhrnom opatrení, rozhodnutí a činností, ktoré garantujú štátnu integritu, mier a základné ľudské práva, a je realizovaná vždy v určitom bezpečnostnom prostredí. Jej hlavným cieľom je prijímanie opatrení na riešenie a odstraňovanie existujúcich nebezpečenstiev a predchádzanie vzniku nových nebezpečenstiev v tomto prostredí. Bezpečnostné prostredie je najčastejšie charakterizované prostredníctvom vyčlenenia určitého územia, geopoliticky relatívne uceleného, ktoré je spravidla podmienené aj ďalšími sociálno-ekonomickými, vojensko-strategickými a kultúrnohistorickými činiteľmi.

Problematika národnej bezpečnosti je predovšetkým spojená so zaistením vonkajšej bezpečnosti a je úzko spätá s fenoménom zahraničnej politiky. Prostredníctvom zahraničnej politiky prebieha etablovanie štátu v medzinárodných vzťahoch, jeho presadzovanie sa navonok a vytváranie priestoru pre vnútorný rozvoj.

Po zmenách na prelome 80. a 90. rokov sa dostalo do nových dimenzií aj chápanie bezpečnosti. Pravdepodobnosť globálnej vojny na našom kontinente výrazne poklesla, ale nebezpečenstvo vojnového konfliktu sa úplne nestratilo. Rozhodujúcou zmenou v bezpečnostnej situácii vo svete je prekonanie bezpečnostného systému založeného na bipolárnom rozdelení sveta. Zánik jednej z jeho stránok však neznamená, že sú automaticky prekonané všetky bezpečnostné riziká a ohrozenia. Jedno z alternatívnych riešení tejto situácie pre

štáty strednej Európy (a teda aj pre Slovenskú republiku) je získanie bezpečnostných garancií v širšom medzinárodnom prostredí, v systéme *kolektívnej bezpečnosti*, ktorý reálne existuje a je funkčný.

Systém kolektívnej bezpečnosti sa od systému mocenskej rovnováhy líši tým, že nie je zameraný proti špecifickému štátu, či aliancii, ale proti akémukoľvek narušiteľovi statusu quo. V ideálnom prípade ide o systém medzinárodného poriadku, v ktorom proti agresorovi útočiacemu na akýkoľvek štát zasiahnu všetky ostatné štáty spoločne.² Systém kolektívnej bezpečnosti musí zahŕňať (nie vylučovať) záujem o mier, stabilitu a blaho všetkých zúčastnených.

Systém kolektívnej bezpečnosti v žiadnom prípade nepopiera právo jednotlivých štátov na sebaobranu, ale tlmením ohnísk možných konfliktov ako i neustálym monitorovaním bezpečnostnej situácie napomáha minimalizovať potrebu toto právo použiť.

Systém bezpečnosti v Európe pre 21. storočie, ak bude vôbec vytvorený, bude pravdepodobne obsahovať niekoľko prvkov, medzi ktorými má svoje významné miesto aj inštitucionálny prvok.

Inštitucionálne piliere európskej bezpečnosti

Rok 1989 a rozpad bipolárneho usporiadania Európy so sebou priniesli na jednej strane koniec studenej vojny a znovunastolenie slobody a demokracie v štátoch strednej a východnej Európy, na druhej strane však so sebou priniesli aj celý rad nových problémov. Ukončenie konfliktu Východ–Západ znamenalo koniec síce nebezpečného, ale relatívne stabilného bipolárneho systému kolektívnej bezpečnosti, ktorý v Európe fungoval od konca druhej svetovej vojny, ale nastolilo okrem iných i otázku, ako bude vyzerat' a o čo sa bude opierať budúci bezpečnostný systém Európy. Názory na to, ako bude vyzerat' budúca európska bezpečnostná štruktúra, sa rôznia, ale väčšina teórií sa zhoduje v tom, že v inštitucionálnej rovine by mala využívať tie prvky, ktoré už v Európe existujú, prípadne by bolo možné vytvorit' model využívajúci efekty ich vzájomného prepojenia. Za takéto inštitucionálne piliere európskej bezpečnosti sú dnes považované organizácie NATO, EÚ, ZEÚ a OBSE.

Severoatlantická aliancia

Severoatlantická aliancia vznikla ako obranná organizácia na posilnenie demokracie v Európe a kolektívna záruka bezpečnosti členských štátov. Bola zriadená v období veľkého napätia, teda v situácii odlišnej od súčasnej, keď hrozba komunistického bloku ustúpila a bola nahradená prostredím, ktoré je značne neprehľadné a nepredvídateľné a kde „*riziká pre bezpečnosť Aliancie, ktoré ostávajú, majú rôznorodú povahu a viac smerov, takže ich je možné ťažko predvídať a odhadovať*“.³

Zmluvu podpísalo 4. 4. 1949 dvanásť zakladajúcich štátov: Spojené štáty, Kanada, Dánsko, Francúzsko, Veľká Británia, Island, Taliansko, Nórsko, Portugalsko, Belgicko, Nizozemsko a Luxembursko. Dňa 8. 12. 1952 pristúpili k zmluve Grécko a Turecko, 6. 5. 1966 nasledovala Spolková republika Nemecko a 16. členom sa dňa 30. 5. 1982 stalo Španielsko.

Severoatlantická zmluva spočíva na práve na individuálnu a kolektívnu sebaobranu, stanovenom v článku 57 Charty OSN, a má za cieľ zabrániť agresii, prípadne pred ňou chrániť. V článku 5 Zmluvy členské štáty zjednocujú povinnosti vzájomnej podpory v prípade ozbrojeného útoku. Vedľa obrany výsoštného územia členských štátov stojí zachovanie a podpora spoločných hodnôt, ako sú demokracia, sloboda, uplatňovanie legislatívy a ľudských práv. NATO bolo v minulosti zamerané hlavne na konfrontáciu medzi Východom a Západom, ale geopolitické a geostrategické zmeny v Európe viedli ku prispôbovaniu sa NATO novým podmienkam bez toho, aby sa tento proces považoval za uzavretý.

Ak doteraz ťažisko NATO spočívalo vo vojenskej obrannej funkcii (na zastrašení a schopnosti obrany), v súčasnosti vystupuje do popredia hlavne úloha politická (zachovanie trvalej stability v Európe). K tomu patrí aj proces kontroly zbrojenia. Napriek už spomínanej zvyšujúcej sa politickej úlohe nesmie NATO strácať na kvalite ani ako neporušený a fungujúci vojenský zväzok. K diskutovaným otázkam súčasnosti patrí aj možnosť prevzatia úloh pod mandátom OSN, teda akcií mimo článok 5 Zmluvy.

Najvyšším grémiom Aliancie je Rada NATO, fórum pre politické vedenie a spoluprácu. Rokuje na úrovni šéfov štátov a vlád, ministrov zahraničných vecí alebo stálych zástupcov, pričom posledne menovaní majú postavenie veľvyslancov a rokujú ako Stála rada. Zasadnutí sa často zúčastňujú ministri obrany, financií a štátni tajomníci.

Vojensko-politickými otázkami a integrovanou štruktúrou obrany sa zaoberá Výbor pre plánovanie obrany, ktorý bol zriadený v roku 1963.

Skupina pre jadrové plánovanie stanovuje úlohu jadrových zbraní v obrannej politike.

Stála rada, Výbor pre plánovanie obrany a Skupina pre jadrové plánovanie rokujú pravidelne na úrovni stálych zástupcov a dvakrát ročne na ministerskej úrovni. Predsedom je Generálny tajomník, ktorý riadi tiež ďalšie výbory. Navrhuje témy na rokovania a rozhodovania, sprostredkováva názorové rozdiely a je hovorcom Aliancie pre tlač.

Najvyššou vojenskou štruktúrou je Vojenský výbor, ktorý sa skladá z náčelníkov Generálnych štábov členských štátov.

Celkové územie Aliancie zahŕňa 16 členských štátov a zasahuje od Atlantiku až po obratník Raka. Člení sa na dva veliteľské priestory – Vrchné veliteľstvo NATO v Atlantiku so sídlom v Norfolku v USA a Vrchné veliteľstvo NATO v Európe so sídlom v Casteau v Belgicku.

Okrem toho existuje v rámci NATO aj Európska skupina, ktorá zahŕňa všetkých európskych členov NATO s výnimkou Francúzska a Islandu. Rokuje dvakrát ročne a ako informačné fórum sa zaoberá otázkami bezpečnostnej politiky, koncepciami nasadenia, spojením, logistikou a spoluprácou v otázkach zbrojenia. Existuje aj Severoatlantická rada pre spoluprácu medzi NATO a štátmi bývalej Varšavskej zmluvy (NACC).

V roku 1993 na zasadnutí Rady ministrov NATO predostrel šéf diplomacie USA Waren Christopher ideu Partnerstva za mier. Podľa neho sa do tohto partnerstva mali zapojiť všetky členské štáty Severoatlantickej rady pre spoluprácu (NACC), ktorým by takéto partnerstvo malo poskytnúť prostriedky pre rozvoj praktických vzťahov k NATO. Tento program bol štátom bývalej Varšavskej zmluvy ponúknutý na januárovom summite NATO v Bruseli v roku 1994. Program Partnerstvo za mier vyjadruje odhodlanie krajín NATO vytvoriť kvalitatívne nový bezpečnostný systém v Európe, ktorý bude využívať súčasný potenciál NATO a zároveň poskytovať krajinám strednej a východnej Európy alternatívu v oblasti hľadania nového systému bezpečnosti na najvyššej úrovni.

V programovom dokumente NATO sa uvádza, že účastnícke štáty sa budú usilovať:

* zvýšiť transparentnosť obranného plánovania a rozpočtovania ozbrojených síl;

* zabezpečiť demokratické riadenie a civilnú kontrolu ozbrojených síl;

* spolupracovať vo vojenskej oblasti s NATO s cieľom spoločného plánovania, výcviku a cvičení tak, aby sa členské štáty mohli vo väčšej miere zúčastňovať na misiách zameraných na udržiavanie mieru, vyhládávacích, záchranných a humanitných operáciách pod vedením OSN, alebo OBSE;

* v dlhodobom horizonte vytvoriť jednotky s lepšou schopnosťou operovania v súčinnosti so silami Aliancie.

V súvislosti s programom Partnerstvo za mier boli krajiny bývalej Varšavskej zmluvy rozdelené do troch skupín:

* štáty, ktoré sa chcú dostať do NATO;

* Rusko;

* štáty, ktoré nechcú byť členmi NATO.⁴

Partnerstvo za mier je teda viac, než len akási príprava pre štáty, ktoré chcú vstúpiť do NATO. Je to jeden z kľúčových prvkov novej bezpečnostnej architektúry, je to určité pre-

klenutie medzery medzi členskými štátmi NATO a ich partnermi, poskytujúce jedinečný rámec pre vzájomné každodenné kontakty medzi príslušníkmi jednotlivých armád.

Výrazným medzníkom vo vývoji NATO bol summit v Madride v roku 1997, kde bolo prijaté rozhodnutie o jeho rozšírení, o vnútornej transformácii aj o vytvorení špecifických vzťahov v rámci posilneného Partnerstva za mier a tiež vo vzťahoch medzi NATO a Ruskom i medzi NATO a Ukrajinou.

Európska únia

Európska únia bola založená Maastrichtskou zmluvou, podpísanou dvanástimi členskými štátmi Európskych spoločenstiev vo februári 1992. Po ratifikácii v členských štátoch (v niektorých sa konala referendá) vstúpila v platnosť 1. 11. 1993.

Zmluva o Európskej únii predstavuje dôležitú etapu vývoja európskeho integračného procesu. Jej význam spočíva predovšetkým v tom, že sa podarilo v jednej organizácii spojiť dva odlišné modely medzinárodnej spolupráce, a to nový integračný model a tradičný model medzivládnej spolupráce. Nový integračný model predstavujú Európske spoločenstvá s nadštátnymi prvkami a inštitúciami založenými na zdieľanej suverenite. Tento model bol v západnej Európe rozvíjaný od počiatku päťdesiatych rokov. Prvou organizáciou tohto typu bolo Európske spoločenstvo uhlia a ocele, vytvorené na základe tzv. Parížskej zmluvy, podpísanej v roku 1951. Ďalšími organizáciami sa v roku 1957 stalo Európske hospodárske spoločenstvo a Európske spoločenstvo pre atómovú energiu, vytvorené na základe tzv. Rímskych zmlúv. Tradičný model medzivládnej spolupráce je založený na rešpektovaní štátnej suverenity členských štátov. Integračný model zahŕňa prevážne hospodársku oblasť a smeruje k postupnému prehĺbovaniu integrácie. Zmluva o Európskej únii išla v tomto smere zatiaľ najďalej. Ráta s vytvorením Európskej menovej únie od 1. 1. 1999 a so zavedením spoločnej európskej meny a s vytvorením Európskej centrálnej banky. Členskými štátmi Európskej menovej únie sa však môžu stať iba tie štáty, ktoré splnia náročné ekonomické konvergentné kritériá. Druhý model zahŕňa oblasť zahraničnej a bezpečnostnej politiky a oblasť justície a vnútorných vecí.

V jednotlivých modeloch sa uplatňuje odlišný spôsob rozhodovania. Zatiaľ čo v prvom modeli sa o veľkom počte otázok rozhoduje na návrh nadštátnej Komisie v Rade ministrov kvalifikovanou väčšinou, v druhom modeli sa uplatňuje zásada konsenzu a Komisia pritom nemá iniciatívnu rolu.

Európska únia nie je obranná aliancia, hrá však v systéme európskej bezpečnosti dôležitú úlohu. Podľa Maastrichtskej zmluvy (článok J.1) je cieľom spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie zabezpečiť spoločné hodnoty, základné záujmy a nezávislosť Únie, posilňovať bezpečnosť Únie a jej členov vo všetkých smeroch, chrániť mier a posilňovať medzinárodnú bezpečnosť v súlade s princípmi Charty OSN, ako aj s princípmi helsinského Záverečného aktu a s cieľmi Parížskej charty z roku 1990, podporovať medzinárodnú spoluprácu, rozvíjať a upevňovať demokraciu a právny štát a rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd.

Princípy a všeobecné hlavné línie spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky definuje Európska rada (schôdzka prezidentov a predsedov vlád členských štátov Európskej únie). Tá rozhoduje na základe jednomyselnosti s výnimkou procedurálnych otázok. V tejto oblasti nemá Komisia iniciatívnu právomoc, je však plne zapojovaná do práce vo sfére spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

Pre európsky bezpečnostný systém má veľký význam ďalší rozvoj vzájomných vzťahov medzi Európskou úniou a Západoeurópskou úniou.

Západoeurópska únia

Západoeurópska únia patrí k prvým integračným zoskupeniam, ktoré sa v Európe objavili po skončení druhej svetovej vojny s cieľom zabrániť ďalšiemu podobnému konfliktu. Preto neprekvapuje, že táto organizácia bola pôvodne obranným paktom, spočiatku zame-

raným hlavne proti potenciálnej novej nemeckej hrozbe. Takýto charakter mala francúzsko-britská aliancia z Dunkirku, podpísaná 9. 5. 1947.

Bruselský pakt ako formálny základ ZEÚ bol pod dojomom hrozivého vývoja medzinárodnej situácie podpísaný 17. 3. 1948. Keďže v tom čase už nepriateľom číslo jeden bol Sovietsky zväz a jeho satelity, bolo nevyhnutné do tohto procesu zapojiť aj Nemecko a pritom ho mať naďalej pod kontrolou.

V rokoch 1954–1973 hrala ZEÚ dôležitú úlohu v procese európskej integrácie pri zapájaní SRN do atlantického spoločenstva, pri udržiavaní dôležitej väzby medzi ES a Veľkou Britániou, či pri obnovovaní dôvery medzi západoeurópskymi štátmi formou kontroly zbrojenia.

Od začiatku osemdesiatych rokov sa začala rysovať potreba inštitucionálneho zaistenia pri posilňovaní európskej bezpečnostnej identity. Tejto iniciatívy sa ujali práve štáty združené v Západoeurópskej únii, a tak je jej reaktivácia tesne spätá práve s touto oblasťou. Najväčšia koordinovaná akcia Západoeurópanov od konca druhej svetovej vojny sa odohrala v oblasti Perzského zálivu. Rozhodnutie o takejto koordinovanej akcii bolo prijaté 21. 8. 1990 na zasadaní Rady ministrov ZEÚ, teda už v období po skončení studenej vojny. Toto nové obdobie, ako už bolo spomínané, je charakteristické hrozbou konfliktov nového typu, nutnosťou adaptácie organizácií i mechanizmov na tieto hrozby i hľadaním vhodnej bezpečnostnej architektúry, ktorá by umožnila aj zapojenie postkomunistických štátov, a tak by reflektovala nutnosť celeoeurópskych väzieb. Rozsiahla diskusia o vhodnej bezpečnostnej architektúre po skončení konfrontácie Východ–Západ sa prirodzene dotkla i úlohu a postavenia ZEÚ v novotvoriacej sa európskej bezpečnostnej štruktúre. V tom čase sa začala presadzovať idea Západoeurópskej únie ako európskeho piliera NATO, ležiaceho na križovatke európskej integrácie a atlantického spoločenstva. Západoeurópska únia je však zároveň integrálnou súčasťou procesu európskej integrácie. Postupne sa začínala javiť aj ako vhodné fórum na riešenie otázok európskej bezpečnostnej politiky a výhľadovo i obrannej politiky. Idea posilnenia väzieb medzi ZEÚ, EÚ a NATO našla podporu i na summite ES v Maastrichte a na summite NATO v Ríme v decembri 1991. Vzťahy ZEÚ s ďalšími organizáciami sú definované v deklaráciách z týchto summitov a jej úloha v oblasti európskej bezpečnosti je potom priamo definovaná v Maastrichtskej zmluve, kde sa v článku J.4.2. hovorí: „*Únia požiada Západoeurópsku úniu, ktorá je integrálnou súčasťou vývoja Únie, aby vypracovávala a vykonávala rozhodnutia a akcie Únie, ktoré majú dopad na obranu. Rada bude po dohode s inštitúciami Západoeurópskej únie prijímať nevyhnutné praktické opatrenia.*“⁵

Ďalej je v Maastrichtskej zmluve stanovené, že otázky majúce dopad na obranu nepodliehajú postupom spoločných akcií, vyplývajúcich zo spoločnej zahraničnej politiky Európskej únie, čím ostávajú v kompetencii jednotlivých členských štátov. Eventuálny spoločný postup nezaväzuje ostatných členov, ako je tomu napríklad pri akciách spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Zároveň je zdôraznená nevyhnutnosť zlučiteľnosti takejto politiky v rámci NATO, rovnako ako možnosť bilaterálnej spolupráce európskych štátov v rámci Západoeurópskej únie, či NATO, pokiaľ nie je v rozpore so spoločnou zahraničnou a bezpečnostnou politikou. Tým je zdôraznená dvojkoľajnosť Západoeurópskej únie ako mosta medzi Európskou úniou a NATO v rámci bezpečnostnej a obrannej politiky.

Požadovaná revitalizácia Západoeurópskej únie má napomôcť pri prekonávaní nedostatkov v európskej politickej spolupráci a v spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike. Vo vzťahu k Európskej únii predstavuje Západoeurópska únia bezpečnostný a obranný orgán s vojenskými prostriedkami, ktorý má byť jedným z európskych pilierov Severoatlantickej aliancie. V žiadnom prípade však nemá byť pre NATO v Európe konkurenciou. Západoeurópska únia bude vypracovávať a vykonávať obrannopolitické akcie Európskej únie. V nasledujúcom období by malo taktiež dôjsť k formovaniu spoločnej obrannej politiky.

KBSE/OBSE

Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE), ktorej história sa datuje od podpísania Helsinského záverečného aktu 1. augusta 1975, bola prvým celoeurópskym a transatlantickým pokusom vymazať konfrontačné a deliace čiary. O 15 rokov neskôr, koncom osemdesiatych rokov, séria ľudových mierových revolúcií v krajinách komunistického bloku znamenala začiatok konca delenia Európy a sveta. Podpísaním parížskej Charty pre novú Európu v roku 1990 sa pôvodní nepriatelia dohodli, že budú vyznávať spoločné hodnoty – ľudské práva, demokraciu, právny štát, trhovú ekonomiku a sociálnu spravodlivosť. Parížsky summit bol významným impulzom aj pre rozvoj širokej regionálnej a subregionálnej spolupráce medzi štátmi v celej oblasti pôsobnosti KBSE.

Koniec studenej vojny bol však sprevádzaný množstvom nepredvídateľných negatívnych javov. Obdobie konca sovietskej nadvlády bolo charakteristické predovšetkým vznikom mnohých regionálnych napätí a konfliktov. Väčšina z nich bola počas dlhých rokov tlmená len vďaka prísnej kontrole komunistickej supervelmoci. V oblasti pôsobnosti KBSE devastujúce konflikty ničili a stále ničia štáty bývalej Juhoslávie, Tadžikistan, Náhorný Karabach v Azerbajdžane, Čečensko v Ruskej federácii. Krvavé konflikty vypukli aj v gruzínskom Abcházsku a v Južnom Osetsku. Aj Moldavsko sa zatiaľ nespamätalo z občianskej vojny, spôsobenej konfliktom v Podnestersku.

Nikto nebol pripravený čeliť týmto konfliktom. OSN mala minimálne skúsenosti s európskymi záležitosťami. Pre NATO, ZEÚ a Radu Európy boli tieto konflikty mimo zóny ich pôsobnosti. KBSE (od 1. 1. 1995 OBSE) nemala prakticky žiadne operačné kapacity. Neschopnosť efektívne zvládnuť regionálne konflikty prinútila OBSE a všetky európske a transatlantické bezpečnostné organizácie adaptovať svoje hlavné ciele a štruktúry tak, aby boli schopné riešiť nové bezpečnostné výzvy v prechodnom období. Princíp subsidiarity, ktorý je zdôraznený v článku 52 Charty OSN, bol opätovne oživený. Urýchlene museli byť vytvorené také štruktúry, ktoré by boli schopné riešiť regionálne problémy v rámci samotného regiónu.

Ako integrálna súčasť procesu globálnej transformácie sa OBSE postupne stala organizáciou so širokým spektrom operačných možností a konkrétnych úloh. Parížska Charta pre novú Európu definovala spoločné hodnoty, ktoré tvoria základnú kostru OBSE. Od začiatku deväťdesiatych rokov sa výrazne zvýšil aj počet členských krajín OBSE, predovšetkým ako dôsledok rozpadu SFRJ a ZSSR. OBSE si zachovala široké členstvo a oblasť jej pôsobnosti zahŕňa skoro celú severnú pologuľu.

OBSE je v súčasnosti organizáciou založenou na koncepte širokého chápania bezpečnosti, čo znamená, že vojenské aspekty nedominujú napríklad nad ľudsko-právnymi alebo ekonomickými aspektmi bezpečnosti. Práve vďaka širokému členstvu a modernému chápaniu bezpečnosti má OBSE významnú úlohu v procese tvorby kompaktného bezpečnostného priestoru v celej oblasti jej pôsobnosti. Účastnícke štáty viackrát potvrdili, že si želajú, aby OBSE slúžila predovšetkým ako primárny nástroj včasného varovania, prevencie konfliktov a krízového managementu. Mala by sa špecializovať na problematiku posilňovania ľudských práv, na konsolidáciu demokracie a právneho štátu a na podporu všetkých aspektov občianskej spoločnosti. Naďalej by mala prispievať aj k udržiavaniu dôvery vo vojenskej oblasti a presadzovať kooperatívny prístup k bezpečnosti.

V súčasnosti je jednou z najdôležitejších úloh OBSE zamedziť vzniku nových deliacich čiar. Za týmto účelom sa na jej pôde vedie intenzívny dialóg o tzv. bezpečnostnom modeli pre Európu 21. storočia. Ďalšou novou a veľmi dôležitou oblasťou aktivít OBSE je bývalá Juhoslávia. Daytonské dohody prisúdili OBSE bezprecedentné úlohy. Má vedúce postavenie pri príprave demokratických volieb a v dohľade nad ich priebehom, v monitorovaní ľudských práv. Poskytuje svoje skúsenosti a kapacity pre vedenie rokovaní o opatreniach na posilnenie dôvery a o regionálnom odzbrojení, či už v rámci samotnej Bosny a Hercegoviny, na území bývalej Juhoslávie, alebo v celom regióne juhovýchodnej Európy.

Misie OBSE pôsobia aj v iných krízových regiónoch, kde zohrávajú dôležitú úlohu katalyzátorov znižovania napätia a sprostredkovateľov pri mierových rokovaniach, prípadne poskytujú odbornú a nezávislú pomoc pri riešení problémov, ktoré majú tendenciu prerásť do konfliktu.

Vo vzťahu k NATO a k ďalším západoeurópskym štruktúram má OBSE jasne komplementárnu, nie alternatívnu úlohu. Je zrejmé, že členstvo v NATO a v EÚ nebude nikdy také široké, ako je počet členov OBSE. Základnou funkciou OBSE je vytvoriť priestor pre všetky účastnícke štáty, aby pri dodržiavaní jej princípov mohli presadzovať svoje legitímne záujmy, a zároveň aktívne prispievať k udržiavaniu celkovej stability. Súčasne extrémne zložité konfliktné situácie sa nepodarí úspešne vyriešiť, ak dôležité otázky širokého chápania bezpečnosti budú pertraktované izolovane, a to len určitými štátmi. Základným princípom OBSE a kľúčovým elementom kooperatívneho bezpečnostného systému je teda zaangažovanosť všetkých štátov a široké chápanie bezpečnosti.

V poslednom období je čoraz evidentnejšie, že ani jedna organizácia, či už globálna, alebo regionálna, nemôže existovať úplne nezávisle od iných. Ukazuje sa, že dlhodobú stabilitu dokáže zabezpečiť len „pluralistická“ sieť medzinárodných štruktúr. Toto tvrdenie je zdôvodnené rozdielnymi formálnymi kompetenciami jednotlivých štruktúr, ich historicky vzniknutými odlišnosťami, rozdielnym členstvom a v konečnom dôsledku aj rozdielnymi právomocami. Zdá sa, že vysoký počet inštitúcií a organizácií v postkonfrontačnej Európe je jej silnou, nie slabou stránkou.⁶

Hlavnou otázkou, ktorej riešenie výraznou mierou ovplyvní nový bezpečnostný systém v Európe, je aj doriešenie vzťahov medzi medzinárodnými organizáciami. Niektoré princípy spolupráce sa už uplatňujú, ale doriešenie kooperačných vzťahov medzi OBSE a ostatnými regionálnymi organizáciami je veľmi zložitá praktická aj politická otázka, ktorej vyriešenie si vyžiada širší časový priestor.

Helsinský summit KBSE v roku 1992 zdôraznil komplementárnu úlohu KBSE a odmietol akúkoľvek formu hierarchie medzi organizáciami. Helsinský dokument 1992 explicitne vyjadruje záujem OBSE o kooperatívnu podporu zo strany NATO a iných organizácií pri mierových operáciách vedených OBSE. OBSE môže dokonca udeliť mandát inej regionálnej organizácii nad realizáciou tej ktorej mierovej operácie. Túto možnosť však doposiaľ nevyužila. Na druhej strane centrálna úloha OBSE pri tvorbe európskej bezpečnostnej architektúry bola niekoľkokrát zdôraznená v rôznych politických vyhláseniach NATO a iných regionálnych organizácií. Budapeštiansky summit v roku 1994 nariadil OBSE uplatniť systematickejšie a praktickejšie formy spolupráce s ostatnými regionálnymi a transatlantickými organizáciami, ktoré vyznávajú rovnaké hodnoty a majú podobné ciele.

Vytváranie nového bezpečnostného systému v Európe a jeho modely

Svet po prekonaní bipolárneho rozdelenia pravdepodobne speje k multipolárnemu usporiadaniu. Jeho hlavným protirečením, ktoré charakterizuje i zväčšenie počtu nezávislých suverénnych štátov, sa stáva protiklad medzi integračnými a dezintegračnými trendmi na európskom kontinente. Zánik nebezpečnej „stability“, konfrontácie, ako i už spomínané viaceré dezintegračné ohniská napätia nevyhnutne viedli k rozkolísaniu európskeho bezpečnostného systému. Vytvorilo sa bezpečnostné provizórium, ktoré postupne začína prerastať do nového, efektívneho bezpečnostného systému v Európe. Jeho konštituovanie je však dlhodobým, protirečivým a mnohoetapovitým procesom. Preto je možné predpokladať, že sa časové horizonty jeho funkčného a inštitucionálneho dotvorenia môžu pohybovať v rozmedzí 10–20 rokov.⁷ V priebehu týchto rokov sa budú posilňovať politické a ďalšie nevojenské elementy nového modelu bezpečnosti v Európe.

Doterajšie prístupy k vytváraniu nového modelu bezpečnosti v Európe predstavujú klasickú dilemu európskej bezpečnosti. *NATO disponuje efektívnymi prostriedkami pre poskytnutie bezpečnostných záruk, ale napriek jeho najnovším iniciatívam sa môže stať, že*

postupne stratí vplyv. ZEÚ a OBSE majú opodstatnenie pre svoju existenciu, ale zatiaľ ne-disponujú žiadnymi (alebo len minimálnymi) vojenskými prostriedkami. Je zrejme, že riešenie tejto dilemy, ktorej cieľom by bolo vytvorenie účinného bezpečnostného systému v Európe, nie je jednoduchá záležitosť. Zatiaľ nie je napríklad možné sa zaoberať ani bez atlantického ochrancu západnej Európy. Taktiež nie je jasné, či ZEÚ bude lepšie organizovať spoločnú obranu západnej Európy ako NATO, respektíve do akej miery sa v budúcnosti budú tieto inštitúcie dopĺňať. Otvorenou otázkou, ktorá posúva do popredia úlohu OBSE ako inštitúcie rozprestierajúcej sa od Vancouveru po Vladivostok, je riešenie problému východnej hranice Európy. Nový bezpečnostný systém v Európe bude zrejme výslednicou pôsobenia viacerých koncepcií a predstáv, ktoré presadzujú jednotlivé subjekty svetovej politiky. Z celého radu možných názorov na jeho vytváranie je možné zvýrazniť tri základné prístupy, či poňatia európskej bezpečnosti v polovici 90. rokov.

Atlantický model

Atlantický model rešpektuje americký prístup, ktorý vo vzťahu k európskej bezpečnosti dlhé roky vychádzal zo známej dilemy americkej zahraničnej bezpečnostnej politiky – „vodcovstvo, alebo nezasahovanie“. V súčasnosti sa po intenzívnej diskusii presadilo prvé zameranie, ktoré súvisí s tým, že Európa doposiaľ nie je schopná vlastnými silami vytvoriť autonómny model bezpečnosti. Potvrdzuje to konsenzus, ktorý bol dosiahnutý na stretnutí na najvyššej úrovni v Bruseli v januári 1994.⁸

Súčasná atlantická koncepcia predpokladá schopné vodcovstvo (leadership), solidaritu a nové úlohy pre Severoatlantickú alianciu. Poslanie NATO podľa novej politickej koncepcie sa má prejavovať predovšetkým v tom, že:

- * zohľadňuje geopolitický dopad možného rozšírenia NATO na bezpečnostnú stabilitu v celej euroatlantickej oblasti (bezpečnosť Slovenskej republiky a stredoeurópskeho regiónu sa stáva priamym a vecným záujmom bezpečnosti USA);

- * štruktúry NATO a ZEÚ sa budú prispôbovať najmä v otázke možnosti poskytnutia niektorých kapacít Aliancii pre potreby ZEÚ;

- * posilňuje transatlantické väzby (Spojené štáty prejavili záujem naďalej zostať vojensky v Európe);

- * prihliada k národným záujmom krajín strednej a východnej Európy v bezpečnostnej oblasti cestou deklarovania konkrétnejšej otvorenosti Aliancii pre ďalšie krajiny, než v článku 10 Washingtonskej zmluvy.⁹

Iniciatíva Partnerstvo za mier (Partnership for Peace) predstavuje pre štáty strednej a východnej Európy návrh na medzistupeň pre budúce členstvo v NATO. Novým prvkom vo vývoji otázok európskej bezpečnosti je, že sa už nehovorí o tom, „či“, ale „ako“ a „kedy“ sa možno stať členom NATO. Nie je to teda náhrada za plné členstvo v Aliancii, a tak isto nie je ani zárukou budúceho členstva. Je však prvým krokom k postupnému začleňovaniu do Aliancie. Posilnené Partnerstvo za mier a vytvorenie Euroatlantickej partnerskej rady vytvára ďalšie nové možnosti spolupráce štátov s Alianciou.

Atlantický model predpokladá teda „vodcovstvo“ NATO pri existencii iných regionálnych (európskych) kooperujúcich bezpečnostných organizácií. Tento model umožní aj Slovenskej republike získanie potrebných bezpečnostných garancií od tohoto jediného fungujúceho systému kolektívnej obrany.

Európsky model

Európsky model je podľa predstáv viacerých západoeurópskych expertov a politikov chápaný v mnohých oblastiach ako alternatíva k transatlantickej koncepcii európskej bezpečnosti. Vychádza z toho, že Európa v súčasnosti tvorí samostatný geostrategický priestor, v ktorom majú USA príliš veľkú prevahu. Tá sa prejavuje v predimenzovanej zodpo-

vednosti USA za riešenie bezpečnostných problémov európskeho kontinentu, čo neprispieva k upevneniu európskeho charakteru Aliancie. Preto sa presadzuje názor, že je potrebné prehĺbiť európsky základ Aliancie, i keď s udržaním vyváženej prítomnosti USA, ktorá sa považuje za istú záruku vyvažovania mocenskopolitických ambícií Nemecka.

Viacere výhrady voči transatlantickej koncepcii európskej bezpečnosti smerujú k vojenskej zložke NATO. Pritom sa argumentuje tým, že vojenská súčasť NATO bola koncipovaná pre veľké vojenské akcie v priestore strednej Európy, ktoré po rozpade bipolárneho rozdelenia sveta stratili svoje opodstatnenie. Taktiež sa uvádza, že NATO nedisponuje zodpovedajúcou štruktúrou a politickými nástrojmi, ktoré by si vyžadovali operácie v Európe. Týmto nástrojmi môže disponovať iba európsky pilier Severoatlantickej aliancie – Západoeurópska únia, ktorá by navyiac v zmysle záverov zasadania Rady ministrov ZEÚ z novembra 1993 mohla ako budúci bezpečnostno-politický orgán EÚ zväziť poskytnutie bezpečnostných záruk aj tým štátom strednej a východnej Európy, ktoré sú asociovanými členmi Európskej únie. Garantom európskej bezpečnosti by sa mala stať ZEÚ. Európsky variant okrem ZEÚ považuje za kľúčovú súčasť nového systému európskej bezpečnosti i proces OBSE. Tento model „kolektívnej európskej bezpečnosti“ by umožnil získanie potrebných bezpečnostných garancií aj Slovenskej republike, a to za predpokladu, že bude vytvorený v duchu uvedenej teórie. Tieto garancie by však boli inej hodnoty než v predchádzajúcom prípade.

Paneurópsky model

Paneurópsky model je založený na myšlienke, že by sa základným pilierom budúcej bezpečnostnej architektúry v Európe mala stať OBSE. Azda najjasnejšie túto ideu vyjadril dr. Peter Klaišel, šéf oddelenia pre plánovanie zahraničnej politiky na Ministerstve zahraničných vecí Spolkovej republiky Nemecko, vo svojom vystúpení na konferencii konanej v roku 1995 v Moskve pri príležitosti dvadsiateho výročia ukončenia helsinskej Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe pod názvom Model európskej bezpečnosti pre 21. storočie.

Vo svojom vystúpení, nazvanom Európska bezpečnostná architektúra – možnosť vytvoriť bezpečnostný model pre OBSE, Klaišel okrem iného ocenil ustanovenie KBSE v roku 1975 a parížsku Chartu pre novú Európu z roku 1990, ktorú označil za „*paneurópsky záväzok k demokracii, právnemu štátu, ľudským právam a hospodárskej slobode*“. Vytváranie solídneho celoeurópskeho systému bezpečnosti a stability by podľa neho malo spočívať na ďalšom rozvoji Európskej únie a Západoeurópskej únie, na reforme NATO, na vzťahoch Európskej únie a NATO k Rusku a k Spoločenstvu nezávislých štátov a na integrácii krajín Európskej hospodárskej komisie do mnohostranných štruktúr.

Vo svojom vystúpení ďalej predkladá šesťbodový návrh, čo by bolo vhodné urobiť pre posilnenie vierohodnosti OBSE:

1) OBSE by sa mala stať ohniskom pre definovanie a ďalší rozvoj paneurópskej bezpečnostnej architektúry, teda pre spoločný európsky bezpečnostný priestor, a nebyť len rámcom pre nezáväznú diskusiu o „modeli“.

2) OBSE by mala byť posilnená ako oblastná dohoda (podľa Kapitoly VIII Charty OSN). Jej vedúca úloha v procese urovnávania konfliktov v jej oblasti musí byť integrálnou súčasťou bezpečnostnej architektúry. Musí mať uzákonenú možnosť predložiť problém Rade bezpečnosti OSN i bez súhlasu strán zúčastnených na konflikte.

3) Európska únia by mala rozvinúť myšlienky spolupráce medzi euroatlantickými organizáciami v záujme prehĺbenia del'by práce a výmeny informácií, aby sa tak vyhlá duplicitu vo svojej práci.

4) OBSE by mala vytvoriť dôveryhodnú nezávislú kapacitu na vykonávanie opatrení potrebných pre zaistenie mieru (peacekeeping), pretože Spojené národy nemôžu robiť všetko. Značnú pozornosť je potrebné venovať návrhom na spojenie Severoatlantického výboru

pre spoluprácu (NACC) a Partnerstva za mier napríklad s OBSE. Tiež tu je predpoklad pre del'bu práce a pre odstránenie duplicity.

5) Vzhľadom na to, že predchádzanie konfliktom je hlavným zdrojom náplne činnosti OBSE, mala by získať viac zdrojov, ktoré by jej túto úlohu umožnili plniť.

6) Nástroje na urovnávanie oblastných konfliktov (Pakt stability) preukázali svoju funkčnosť, a preto by tiež mohli tvoriť hlavnú časť bezpečnostnej architektúry.

Tento model v sebe obsahuje prvky kolektívneho aj individuálneho (regionálneho) systému bezpečnosti a je často označovaný ako systém kooperatívnej bezpečnosti. V prípade jeho vytvorenia by aj Slovenská republika mohla využívať jeho výhody a znášať jeho potreby.

NATO a východná Európa – perspektívy rozširovania NATO na východ

Aj keď každý z načrtnutých modelov má svojich priaznivcov a odporcov, súčasné dianie v Európe naznačuje určitú dominanciu atlantického modelu, ktorý – zdá sa – prevládne aj v budúcnosti. Svedčí o tom aj snaha väčšiny postkomunistických krajín o vstup do NATO. Silné nacionalistické rozpory vo východnej Európe, rozpad bývalej Juhoslávie a Sovietskeho zväzu, ako aj obavy z destabilizácie ďalších oblastí Európy zohrali významnú úlohu v tom, že sa postkomunistické štáty jednoznačne priklonili k NATO ako k vojensky najsilnejšej a politicky asi najstabilnejšej sile v Európe.¹⁰

Takisto aktivity NATO v Európe nasvedčujú tomu, že by práve atlantický model mal byť základom budúceho európskeho bezpečnostného systému. V Deklarácii z Maastrichtu (1991) boli definované vzťahy Európskej únie a NATO a na lisabonskom zasadaní v máji 1995 boli upresnené pozície ZEÚ v európskej obrannej architektúre. Európske sily NATO by v rámci ZEÚ dokonca mohli v duchu tohoto zasadania viesť osobitné operácie pod spoločným velením. Identitu európskeho bezpečnostného systému v NATO významne posilnilo aj plné zapojenie Francúzska do NATO, avizované už koncom roku 1995. Vývoj v tomto smere si, pravda, vyžaduje reštrukturalizáciu veliteľských zodpovedností, ako aj vyriešenie pôsobnosti Aliancie mimo jej obrannej zóny. NATO sa takto začalo intenzívne zaoberať otázkami svojej adaptácie na úlohy, ktoré vyvolá vstup ľudstva do 21. storočia, ako aj nevyhnutným rozšírením Aliancie východným, prípadne ďalšími smermi.¹¹

Summit NATO, ktorý bol v dňoch 8. a 9. júla 1997 v Madride, sa stal kľúčovým momentom rozšírenia NATO. Na ňom boli pozvané k pristúpeniu k Washingtonskej zmluve tri štáty strednej Európy – Česká republika, Maďarsko a Poľsko. Predpokladané pristúpenie týchto štátov k Washingtonskej zmluve by malo byť prevedené v roku 1999. Rozhodnutie v Madride zároveň podnietilo širokú vlnu aktivít Rumunska, Slovinska, Slovenskej republiky a pobaltských štátov o riešení ich bezpečnostných garancií a o ich zapojení do novovznikajúcej multipolárnej svetovej sústavy.

Postavenie Slovenska v procese európskej integrácie

Vznik samostatnej Slovenskej republiky bol sprevádzaný celým radom obáv z bezpečnostných garancií novovzniknutého štátu. Odpútanie sa Slovenska od federácie bolo prijímané tak s nadšením, ako aj so skepsou. Pesimistický pohľad vychádzal najmä zo skutočnosti, že sa Slovensko s necelými 50 000 km² stane jedným z najmenších európskych štátov. Samotná rozloha územia však bezpochyby nie je tým najväčším problémom mladého štátu. V Európe existujú krajiny, ktorých rozloha je podstatne menšia a rešpekt nepopierateľný. Ani Švajčiarsko, ani Belgicko, či Nizozemsko, ktoré sú menšie ako Slovensko, nemajú problémy geopolitického charakteru, nemá ich dokonca ani Luxembursko. Problém existencie samostatného Slovenska leží inde v čase a priestore.

Na rozdiel od vyššie uvedených európskych krajín chýba Slovensku tá „najstrašnejšia zbraň“, akou sú vlastné dejiny.¹² Ide tu nie o dejiny etnika, či národa, ale o dejiny modernej

štátnosti. V tomto bode začína Slovensko od nuly, aj keď vezmeme do úvahy existenciu Slovenskej republiky z rokov 1939–1945. Až do protinemeckého povstania táto republika, hoci za podmienok satelizácie, síce úspešne fungovala, avšak jej nezávislosť bola iba fikciou.

Základnou podmienkou fungovania štátu je zabezpečenie jeho vnútornej integrity, existencia suverénnej, efektívnej, legitímnej a legálnej štátnej moci a v neposlednom rade aj zaistenie jeho vnútornej a vonkajšej bezpečnosti. Slovensko väčšinu týchto podmienok určite splňa, no práve otázka zaistenia vonkajšej bezpečnosti je jednou z tých, ktoré zatiaľ – zdá sa – neboli úplne doriešené. Po rozpade komunistického bloku, ktorý dával Slovensku (vtedy ešte v rámci ČSSR) určité bezpečnostné záruky, a po rozpade federácie stojí Slovensko pred otázkou ako ďalej zaistiť svoju vonkajšiu bezpečnosť. Po triezvom zhodnotení všetkých ekonomických, geopolitických aj vojensko-strategických hľadísk sa najlepším fungujúcim riešením javí zapojenie Slovenska do systému kolektívnej bezpečnosti, o čom nakoniec svedčia aj vyhlásenia našich popredných politických predstaviteľov, ako aj naše aktivity v rámci OBSE, či v programe Partnerstvo za mier. Pri riešení tohto problému je základným pilierom kryštalizácia postavenia Slovenskej republiky v procese vývoja vzťahov k USA a k Rusku. Práve vyriešenie tejto otázky bude mať pre budúce postavenie Slovenska v európskej bezpečnostnej štruktúre kľúčový význam a určí bezpečnostný model, ktorý si Slovensko zvolí. Alternatívy bezpečnostných modelov, ktoré prichádzajú v súčasnosti do úvahy, by mohli byť následné:

- 1) Slovensko sa rozhodne pre návrat do sféry vplyvu Ruska;
- 2) neutralita;
- 3) vstup Slovenska do transatlantických bezpečnostných štruktúr a jeho začlenenie do systému európskej kolektívnej bezpečnosti.

Slovensko sa rozhodne pre návrat do sféry vplyvu Ruska

Tento variant by bol pravdepodobne časovo najrýchlejší, pretože v spoločnosti existujú ekonomické, politické a nakoniec i vojenské aspekty, ktoré nás ako pupočná šnúra pútajú k bývalému systému.¹³ Je však potrebné uvážiť, aké by bolo postavenie Slovenska v takomto „partnerstve“. Na jednej strane je Rusko ešte stále dostatočne silné, a to ako vojensky, tak politicky, aby mohlo byť garantom bezpečnostných záruk pre Slovensko, na druhej strane sú tu ešte veľmi živé spomienky na bývalú Varšavskú zmluvu, v ktorej postavenie „spojencov“ Sovietskeho zväzu bolo zredukované na úlohu satelitných vykonávateľov príkazov veľkého spojenca. Napriek nespornému demokratizačnému procesu, ktorý v Rusku prebieha, je táto krajina ešte stále ekonomicky a politicky značne nestabilná, o čom svedčí napríklad nedávny konflikt v Čečensku, ako aj rôzne vyhlásenia predstaviteľov stále veľmi silného komunistického bloku. Vyvstáva tu preto otázka, či by takéto spojenectvo nevedlo naspäť k známym praktikám socialistického bloku.

Zanedbateľnou nie je aj otázka ekonomická. Ako už bolo spomínané v úvode, jedným z pilierov národnej bezpečnosti je pilier ekonomický, ktorý v súčasnosti nadobúda stále väčšiu dôležitosť. Je pravda, že by tento variant mohol byť napríklad pre našu armádu aj najlacnejší, ale otázky je jeho dopad na celkovú ekonomickú situáciu Slovenska.

Za necelé štyri roky svojej existencie si Slovensko vybudovalo vo svete určité postavenie (samozrejme primerané časovému horizontu i reálnym možnostiam jeho ekonomiky) a možno povedať, že ho výsledky transformácie na trhovú ekonomiku podľa môjho názoru radia na popredné miesto medzi bývalými socialistickými štátmi. Je preto vhodné zvážiť, či by nás spojenectvo s tak nestabilným a nečitateľným partnerom nepostavilo do pozície, kedy by sme sa stali pre svojich ekonomických partnerov nespoľahliví, a či by sme teda v budúcnosti nestratili viac, ako by sme teraz týmto „lacným a rýchlym variantom“ získali.

Jedným z ďalších nesmierne významných aspektov, ktorý by sa mal zohľadniť, je aspekt politický. Je otázne, či by nás takého spojenectvo nedostalo do akejsi izolácie. Prípadne

spojenectvo s Ruskom by po tom, čo v podstate všetci naši bezprostrední susedia jasne deklarovali svoju snahu zapojiť sa do transatlantických bezpečnostných štruktúr a novo sa tvoriaceho systému európskej kolektívnej bezpečnosti, mohlo znamenať, že by sa Slovensko mohlo ocitnúť na „druhej strane barikády“, nehovoriac o tom, že by tvorilo bezprostrednú hranicu medzi zjednocujúcou sa Európou a ruskou sférou vplyvu.

Samozrejme, nedá sa ani teoreticky vylúčiť, že Rusko v budúcnosti nebude participovať ako plne demokratický štát na zaistení bezpečnosti v Európe a že sa po vyriešení svojich vnútorných problémov v budúcnosti plne nezapojí do systému európskej kolektívnej bezpečnosti bok po boku súčasných vyspelých demokracií. Bolo by však prinajmenšom odvážne očakávať, že sa tak stane v blízkej budúcnosti. Hlboké politické a ekonomické rozpory a množstvo tlejúcich etnických konfliktov, s ktorými sa táto nesporné svetová veľmoc musí vysporiadať, tomu zatiaľ veľa nádejí nedávajú.

Je preto potrebné zvážiť, či by takýto model zaistenia bezpečnosti Slovenskej republiky bol tým najvhodnejším.

Neutralita

Otázka neutrality patrila v predreferendovom období roku 1997 k jedným z najčastejšie diskutovaných problémov už i preto, že sa k nej kladne postavili politickí zástupcovia dvoch koalíčných strán – SNS a ZRS. Ako najčastejšie argumenty pre tento variant našej bezpečnostnej orientácie boli uvádzané:

- * vysoká ekonomická nákladnosť prezbrojovania armády v prípade začlenenia Slovenska do transatlantických bezpečnostných štruktúr;

- * prechod z „područia“ jednej mocnosti do závislosti na inej;

- * poukazovanie na fungujúce a prosperujúce malé neutrálne štáty;

- * možné rozmiestnenie jadrových zbraní na našom území;

- * možnosť, že naši vojaci „budú zomierať na cudzích bojiskách“ a podobne.

Všeobecne je neutralita jedným z možných spôsobov prežitia malých národov a štátov i získania určitej úrovne bezpečnostných garancií, avšak (či už išlo o Švajčiarsko, Rakúsko, alebo Fínsko) k neutralite krajiny viedol vždy špecifický a neopakovateľný proces.

Ak sa pozrieme na tak často spomínaný príklad Švajčiarska v druhej svetovej vojne, nesmieme zabúdať na jasne deklarované stanovisko švajčiarskeho ľudu v prípade agresie bojovať až do úplného konca a v neposlednom rade aj na nesmierny nemecký kapitál, uložený práve vo švajčiarskych bankách, o ktorý by Nemecko v prípade agresie prišlo. Nemali by sme tiež zabúdať, že Švajčiarsko svoju neutralitu deklarovalo dávno pred vznikom vojny a že bola všeobecne uznávaná.

Takisto neobstojí argument, že by prípadný vstup do NATO bol pre Slovensko finančne nevýhodný. V rámci Aliancie dochádza totiž k určitej delbe práce; určitá krajina v rámci obranného systému plní iba určité čiastkové úlohy. Naopak obrana na všetky strany je pre štát tou najdrahšou.¹⁴ Za zmienku napríklad stojí, že kým Slovensko v roku 1995 vyčlenilo na obranu 12,9 mld. korún, v Rakúsku to bolo 21,2 mld. šilingov.¹⁵

Argument o prechode od závislosti na jednej mocnosti k závislosti na druhej by mal svoje opodstatnenie, ak by mal budúci systém európskej bezpečnosti rovnakú štruktúru ako bývalá Varšavská zmluva. Nový model, ktorý v Európe vzniká, je však založený na úplne inom princípe. V súčasnej situácii, ak by sa Slovensko rozhodlo nezapojiť do jeho budovania, by sa miesto pojmu neutralita skôr hodil výraz „štát bokom“.¹⁶ Základnou podmienkou neutrality Slovenska by bolo jej garantovanie oboma superveľmocami, čo by v lepšom prípade viedlo k tomu, že by sa pre ne nakoniec stalo nezaujímavým, a v tom horšom, že by sa časom stalo izolovaným, a to z krátkodobého i dlhodobého hľadiska.¹⁷

K otázke možného rozmiestnenia jadrových zbraní na území Slovenska. Prehlásenia rôznych politických predstaviteľov o tom, že ak vstúpime do NATO, budú u nás rozmiestnené jadrové zbrane, sa javia ako pochybné po tom, čo ministri zahraničných vecí členských

krajín NATO vo svojom spoločnom komuniké z 10. decembra 1996 uviedli, že NATO nemá v úmysle rozmiestniť na územiach nových členských štátov jadrové zbrane.

Ak by sa aj Slovensku podarilo získať garancie neutrality od obidvoch mocností (bez čoho je – ako už bolo uvedené – jeho neutralita nemožná) a takto zaistiť svoju vonkajšiu bezpečnosť, je otázne, či by takto zaistilo aj druhú zložku svojej národnej bezpečnosti – vnútornú bezpečnosť. Je prinajmenšom diskutabilné, či by bolo schopné takýto model ekonomicky zvládnuť, a to nielen v dôsledku vyšších nákladov na armádu, ale aj v dôsledku možnej izolácie, ktorá by skôr či neskôr pravdepodobne viedla k vážnym ekonomickým problémom. A napokon je tu aj otázka: Voči čomu chceme neutralitu, voči integračnému procesu v našom bezprostrednom okolí? Potom ale prichádza na rad odpoveď, že toto celkom zreteľne vedie k izolácii.

Vstup Slovenska do transatlantických bezpečnostných štruktúr a jeho začlenenie do systému európskej kolektívnej bezpečnosti

Tento model sa v súčasnej situácii javí pre Slovensko ako najvýhodnejší a je aj oficiálnym modelom zahraničnopolitickej orientácie Slovenska. V dokumente Ciele a zásady národnej bezpečnosti Slovenska, prijatom na 16. schôdzi Národnej rady Slovenskej republiky v júni 1996, sa okrem iného hovorí: „*Svoj národný záujem chce Slovenská republika realizovať ako plnohodnotný člen spoločenstva vyspelých európskych demokratických štátov, ktoré majú spoločné kultúrne tradície a podobnosť historických osudov, ale aj spoločné hodnoty pluralitnej demokracie, právneho štátu, sociálne orientovanej trhovej ekonomiky, ľudských práv a občianskych slobôd.*“

Naplnenie týchto slov bude možné len cez aktívne zapojenie do európskeho integračného procesu a do procesu budovania spoločného európskeho systému kolektívnej bezpečnosti. Záujem Slovenska aktívne sa na týchto procesoch podieľať deklarovali už mnohokrát najvyšší vládni predstavitelia a je aj obsahom programového vyhlásenia vlády.

Tento model by predstavoval začlenenie Slovenska do bezpečnostného systému, ktorý začal fungovať už počas studenej vojny a pretrval aj po zániku bipolárneho rozdelenia Európy, aj keď je jasné, že bude musieť prejsť širokou transformáciou, o konečnej podobe ktorej sa vedú rozsiahle diskusie. Na to, aby sa Slovensko mohlo stať plnohodnotným a právoplatným členom tohto modelu, bude potrebné urobiť ešte veľký počet krokov, ktoré by sa dali zhrnúť do troch základných podmienok:

- 1) vybudovať demokratický systém západnej spoločnosti,
- 2) zaviesť trhové hospodárstvo,
- 3) zabezpečiť dodržiavanie ľudských práv a slobôd.

Splnenie týchto podmienok je základným predpokladom, ktorý mu môže zabezpečiť vstup do bezpečnostných štruktúr NATO, a teda i využívanie výhod kolektívnej obrany v rámci tohto systému. Je treba povedať, že splnenie týchto podmienok je aj v záujme samotného Slovenska, ktorého ľud sa v novembri 1989 prihlásil k ideálom západnej kultúry, ako sú demokracia, sloboda, ochrana ľudských práv, právny štát a iné.

Na druhej strane však tento model so sebou prináša jedno významné riziko. Proces začleňovania do európskych a transatlantických štruktúr môže byť totiž relatívne dlhý a časový horizont jeho naplnenia je značne neurčitý. Snaha čo najviac ho urýchliť môže do spoločnosti, už aj tak značne polarizovanej bolestným prechodom na trhové hospodárstvo a politickými problémami, ktoré so sebou prináša budovanie demokracie, vniesť nové napätie. Takisto môže dôjsť k určitým tlakom zo strany Ruska, ktoré svoj negatívny postoj k rozširovaniu NATO smerom na východ už niekoľkokrát jasne deklarovalo. Za zmienku tiež stojí možnosť začatia akýchsi „pretekov“ o to, kto bude v NATO prvý, a následné rozčarovanie, ak sa to Slovensku medzi prvými nepodarí.

Napriek spomínaným negatívam sa tento variant ďalšieho postupu Slovenska pri budovaní jeho národnej bezpečnosti javí ako najvýhodnejší, nakoľko by mu v budúcnosti zaistil

miesto medzi vyspelými západnými demokraciami a zabezpečil by mu potrebnú stabilitu po stránke nielen vojensko-politickej, ale aj ekonomickej.

* * *

Pre ďalší autonómny a demokratický vývoj Slovenska bude podstatné, ktorú z možných alternatív si vyberie. Ako už bolo spomínané, oficiálne kruhy sa jednoznačne postavili za variant zapojenia Slovenska do systému európskej kolektívnej bezpečnosti. Podľa názoru Pavla Hamžika, bývalého ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky: „*Orientácia Slovenska na jeho začlenenie do európskych a atlantických politicko-bezpečnostných a ekonomických štruktúr je transparentná a jednoznačná. Zahraničná služba Slovenskej republiky sa od 1. januára 1993 môže smelo hlásiť ku kontinuite priorít a čo je hlavné, k ich intenzívnemu napĺňaniu.*“ Aj podľa Jána Siteka, ministra obrany Slovenskej republiky: „*Slovenská republika vychádza z toho, že Severoatlantická aliancia je kľúčovou bezpečnostnou organizáciou európskeho bezpečnostného systému s kolektívnou obranou pre jej členov a Slovensko má záujem na tom, aby si túto pozíciu udržalo. Predpokladané členstvo v NATO predstavuje pre Slovenskú republiku optimálnu cestu k získaniu efektívnych garancií bezpečnosti a vytvorenia podmienok na presadenie jej národných záujmov.*“

Trend smerovania slovenskej zahraničnej politiky je teda jasný. Svedčia o tom aj ďalšie konkrétne kroky slovenskej diplomacie, ako sú napríklad aktívna účasť Slovenska v programe Partnerstvo za mier, v Severoatlantickej rade pre spoluprácu, či v procese OBSE.

Otázne však bude, v akom časovom horizonte sa podarí Slovensku tieto proklamované ciele naplniť. Už 8. a 9. júla 1997 sa na madridskom summite rozhodlo o tom, ktoré štáty budú ako prvé „prijaté“ do NATO. Neprehľadnosť našej vnútro politickej scény a určité problémy pri budovaní demokracie i problém postavenia národnostných menšín sú nedostatky, ktoré podľa hodnotenia NATO spôsobili, že Slovensko nie je v prvej skupine. Tento fakt vytvára v časti verejnosti značné rozčarovanie a vyostčuje už aj tak dosť napätú vnútro politickú situáciu pred voľbami v roku 1998.

Je však potrebné si uvedomiť, že tak ako budovanie demokracie, stabilnej vnútro politickej situácie, či transformácia našej ekonomiky na trhové hospodárstvo, aj získavanie dobrej zahraničnopolitickej klímy a pevného medzinárodného postavenia je proces bolestivý a zdĺhavý a že vstup do európskych a atlantických vojensko-politických a ekonomických štruktúr nemôžeme v žiadnom prípade realizovať v podmienkach, keď bude existovať mnohoznačná prezentácia Slovenskej republiky v zahraničí, nech už ju zapríčiňuje ktokoľvek a čokoľvek. *Positívny obraz o Slovenskej republike v zahraničí môžu vytvárať len pozitívne motivovaní občania.*

Je chybou, ak spoločnosť a jej občania upadnú do letargie, či dokonca začnú hľadať vinníkov neúspechu mimo Slovenska. Oveľa efektívnejšie je sústredenie sa na dokončenie transformácie ekonomiky a na završenie demokratizačného procesu a stabilizácie vnútro politickej scény. V budúcnosti by sa bolo treba zamerať na to, aby sme si svoje vnútorné problémy riešili doma a nie na verejnosti v zahraničí. Doriešenie vzťahov k menšinám, ale aj vzťahov menšín k Slovensku a nepretržitá práca na prezentovaní pravdivého obrazu o Slovensku v zahraničí nás môžu dostať späť do geopolitického priestoru našich susedov. Bolo by chybou pripustiť, aby vo verejnosti prevládli nálady typu „keď nás nechcú tam, pôjdeme inde“, ktoré by mohli Slovensko otočiť smerom na východ. Takýto vývoj by mohol značne spomaliť, ak nie úplne zastaviť proces začleňovania Slovenska do modernej Európy. Každé takéto spomalenie by v budúcnosti mohlo mať ďalekosiahle politické, ale hlavne ekonomické následky.

Bude potrebné vyvinúť ešte väčšiu diplomatickú aktivitu v organizáciách a štruktúrach, ktorých je už Slovensko členom. Ako vhodné fórum sa pre takéto aktivity javí OBSE, Euroatlantická partnerská rada pre spoluprácu a posilnené Partnerstvo za mier. Práve aktívna a efektívna účasť v týchto štruktúrach ako i jasne definovaná a prísne dodržiavaná za-

hraničnopolitická orientácia Slovenska na európske a atlantické zoskupenia by nám v budúcnosti mohli zabezpečiť rýchlu integráciu do nového európskeho bezpečnostného systému.

K dosiahnutiu uvedených cieľov by sa Slovensko malo snažiť čo najužšie spolupracovať predovšetkým so svojimi susedmi, nájsť podporu (tútora) v niektorej alebo v niekoľkých veľmociach a pokračovať v prezentácii svojich názorov kultivovane a profesionálne na všetkých možných fórach. Obrovský európsky trh môže byť vhodným odbytkom pre naše výrobky a vstup zahraničného kapitálu by slovenskej ekonomike priniesol v budúcnosti tak potrebnú injekciu. Okrem toho by práve úzka ekonomická spolupráca mohla v budúcnosti prerásť do ekonomickej integrácie, a tým do následnej integrácie politickej, čo vytvára podmienky pre toľko sľubovanú prosperitu a „hospodársky zázrak“.

Ak Slovensko nechce ostať mimo diania v Európe, alebo dokonca skončiť v úplnej izolácii, nemalo by ani napriek čiastkovým neúspechom zastať na svojej ceste do Európy. Len ak sa nám podarí vybudovať skutočne stabilný demokratický štát s fungujúcou trhovou ekonomikou, štát vzbudzujúci dôveru jeho občanov, u svojich susedov a partnerov, štát stabilný ekonomicky, vojensky, politicky, štát postavený na princípoch, na akých sú postavené moderné európske štáty, len vtedy môžeme zaujať pevné a dôstojné miesto medzi ostatnými vyspelými krajinami, miesto v systéme, ktorý nám zaručí bezpečnosť a prosperitu a pre ktorý aj my budeme prínosom.

V tomto prípade nie je ani tak rozhodujúce, či bude tento systém kolektívny, kooperatívny alebo iný, rozhodujúce podľa môjho názoru bude, aby sme v ňom boli súčasne s našimi „porovnateľnými susedmi“.

¹ Pozri Krejčí, O.: Mezinárodní politika.

² Pozri tamtiež.

³ Strategická koncepcia Aliancie schválená na rímskom summite v decembri 1991.

⁴ Pozri Kmec, V.: Program Partnerstvo za mier – východiská a perspektívy z pohľadu SR.

⁵ Khol, R.: Západoevropská unie – spící obr, či nedochůdče?

⁶ Pozri Peško, M.: Súčasná situácia v oblasti regionálnej bezpečnosti v Európe a jej budúcnosť.

⁷ Pozri Škvrdla, F., Zatlka, P.: Národná bezpečnosť SR a európske bezpečnostné štruktúry.

⁸ Pozri tamtiež.

⁹ Pozri tamtiež.

¹⁰ Pozri Ort, A.: NATO – anebo?

¹¹ Pozri Králik, J.: NATO, stredoeurópska bezpečnosť a Slovensko.

¹² Pozri Samson, I.: Bezpečnostná orientácia Slovenska.

¹³ Pozri Kmec, V.: cit. dielo.

¹⁴ Pozri Kanis, P.: Cesta Slovenska do NATO.

¹⁵ Pozri Barták, P.: Musí ísť Slovensko do NATO?

¹⁶ Pozri Kanis, P.: cit. dielo.

¹⁷ Pozri Kmec, V.: cit. dielo.